

UNIDADE

3

Homero, pai da literatura europea

ÍNDICE DE CONTIDOS

1. A SEGUNDA DECLINACIÓN.
2. O IMPERFECTO E O FUTURO DOS VERBOS εἰμί e λύω.
3. A ORDE DE PALABRAS.
4. A ÉPICA.
5. ETAPAS DA CIVILIZACIÓN GREGA II.
6. DERIVADOS PATRIMONIAS E CULTISMOS.

Nesta unidade, ademais da segunda declinación e o imperfecto e futuro dos verbos εἰμί e λύω, vas seguir internándote na cultura grega. Vas estudar a orixe da épica, nas etapas da civilización grega vas estudar os enfrontamentos entre gregos e persas, e en léxico vas aprender que son os helenismos nas linguas modernas.

1. A segunda declinación

1.1. A segunda declinación ou declinación temática

A gran maioría das palabras que seguen esta declinación son masculinas ou neutras, aínda que tamén hai algunhas femininas; polo artigo saberás distinguilas: **ὁ para o masculino** (ὁ λόγος 'a palabra'), **ἡ para o feminino** (ἡ ὁδός 'o camiño'), **τό para o neutro** (τὸ φύλλον 'a folla'). Observa que **masculinos e femininos son idénticos**, pero que ambos os dous se diferencian dos **neutros en que o nominativo dos masculinos e femininos remata en -ος e o dos neutros, en -ον**. Os neutros, ademais, teñen o **nominativo, vocativo e acusativo iguais**, e no plural estes tres casos sempre rematan en -α; no demais son iguais aos masculinos e femininos.

Vexamos os paradigmas:

SINGULAR	MASCULINO	FEMININO	NEUTRO
NOMINATIVO	(ὁ) λόγος	(ἡ) ὁδός	(τὸ) φύλλον
VOCATIVO	λόγε	ὁδέ	φύλλον
ACUSATIVO	(τὸν) λόγον	(τὴν) ὁδόν	(τὸ) φύλλον
XENITIVO	(τοῦ) λόγου	(τῆς) ὁδοῦ	(τοῦ) φύλλου
DATIVO	(τῷ) λόγῳ	(τῇ) ὁδῷ	(τῷ) φύλλῳ
PLURAL			
NOMINATIVO	(οἱ) λόγοι	(αἱ) ὁδοί	(τὰ) φύλλα
VOCATIVO	λόγοι	ὁδοί	φύλλα
ACUSATIVO	(τοὺς) λόγους	(τὰς) ὁδοὺς	(τὰ) φύλλα
XENITIVO	(τῶν) λόγων	(τῶν) ὁδῶν	(τῶν) φύλλων
DATIVO	(τοῖς) λόγοις	(ταῖς) ὁδοῖς	(τοῖς) φύλλοις

Observa: As palabras da segunda declinación que levan acento na penúltima sílaba, mantéñeno en toda a flexión. Non o cambian no xenitivo do plural, como si acontece nos da primeira declinación. Os que teñen acento ao final, lévano agudo en nominativo, vocativo e acusativo, pero circunflexo en xenitivo e dativo.

Vocabulario		
<u>Substantivos</u> ἡ ἀλήθεια <i>verdade</i> ὁ ἀγρός <i>campo</i> ὁ ἄνθρωπος <i>home</i> ὁ ἀριθμός <i>número</i> τὸ ἄστρον <i>astro</i> ὁ βίος <i>vida</i> τὸ δένδρον <i>árbore</i> ὁ δρόμος <i>carreira</i> τὸ εἶδωλον <i>imaxe</i> τὸ ἔργον <i>traballo</i> ὁ ἥλιος <i>sol</i> ὁ θάνατος <i>morte</i> ὁ θεός <i>deus</i>	τὸ ἱερόν <i>lugar sagrado, templo</i> ὁ ἵππος <i>cabalo</i> ὁ κόσμος <i>mundo, orde</i> ὁ λίθος <i>pedra</i> ἡ ὁδός <i>camiño</i> ὁ λίθος <i>pedra</i> ὁ οἶκος <i>casa</i> ὁ Ὅμηρος <i>Homero</i> ὁ οὐρανός <i>ceo</i> ὁ πόλεμος <i>guerra</i> ὁ ποταμός <i>río</i> ὁ ρυθμός <i>ritmo, cadencia</i> ὁ τύραννος <i>rei, tirano</i> ὁ ὕπνος <i>sono</i> ὁ χρόνος <i>tempo</i>	<u>Adxectivos</u> θνητός <i>mortal</i> καθάρως <i>limpo, puro</i> καλός <i>fermoso</i> μικρός <i>pequeno, breve</i> νέος <i>novo</i> σοφός <i>sabio</i> φίλος <i>amigo</i> φοβερός <i>terrible</i> <u>Verbos</u> βλέπω <i>mirar</i> διδάσκω <i>ensinar</i> δίδωμι <i>"dou" (δίδομεν "damos")</i>

✓ Realiza a πράξις 1

1.2. A flexión contracta

Chamamos contractos a aqueles substantivos cuxa raíz termina en vogal, porque, ao unirse dito elemento coa vogal de unión ou temática, ou coas desinencias prodúcense unha serie de contraccións que lle dan a estes substantivos a súa fisionomía particular.

Cando os temas flexionados pola segunda declinación remataban en -ε ou en -ο, esta vogal contraíase (**declinación contracta**) en ático coa vogal temática ο, que é propia desta declinación.

As **reglas destas contraccións** son as seguintes:

ε/ο + ο > ου

ο + ε/ο > ου

ε + α > α (neutros)

ε/ο + vogal longa ou ditongo, desaparecen

Nos adxectivos tipo -ουιν, no plural -οα nunca contrae (εὔοα)

Estas regras de contracción resultarán moi útiles porque son practicamente as mesmas que as que se dan nos verbos contractos (Unidade 5).

Dentro deste grupo está a palabra νό-ος > νοῦς (significa "intelixencia" e é da mesma raíz que νοέω, διάνοια, termos que teñen gran repercusión no mundo intelectual, nos textos da filosofía grega)

A flexión ofrécenos as seguintes variantes:

Nominativo singular	νοῦς	< νό- ο -ς
Vocativo singular	νοῦ	< νό- ε
Acusativo singular	νοῦν	< νό- ο -ν

O resto da flexión non cambia, xa que as desinencias son vogais longas ou ditongos e, nestes casos, a vogal breve desaparece ante a longa sen amosar, aparentemente, ningunha variación (só notamos o cambio de acento debido á contracción, por exemplo: Dativo singular νοῖ < νό-ω).

Vocabulario Unidade 3		
<u>Substantivos</u> ὁ ἀδελφός irmán τὸ ἄκρον cume ὁ ἀνεμός vento τὸ ἄροτρον arado ὁ βάρβαρος estranxeiro τὸ βιβλίον libro ἡ βίβλος libro ὁ βίος vida ὁ γεωργός agricultor ὁ δῆμος pobo τὸ δῶρον regalo τὸ ζῷον animal ὁ ἰατρός médico ὁ κύκλος círculo, roda τὸ μέτρον medida ὁ νεκρός morto ὁ πλοῦς navegación ἡ νῆσος illa ἡ νόσος enfermidade ὁ ροῦς corrente τὸ φάρμακον remedio, veleno	<u>Adxectivos</u> ἀγαθός bo ἀνδρείους valente ἱερός sagrado κακός malo μακρός grande ὀλίγος pouco ὀρθός recto, correcto ἀργυροῦς de prata εὐνους benévolo σιδηροῦς de ferro χρυσοῦς de ouro <u>Un contracto da primeira</u> ἡ γῆ terra	<u>Femininos dos adxectivos</u> ἀργυρᾶ de prata, σιδηρᾶ de ferro χρυσᾶ de ouro <u>Algúns verbos</u> (todos fan o presente como λύω) γιγνώσκω coñecer γράφω escribir λαμβάνω coller, aceptar νέμω distribuír, gobernar σώζω salvar <u>A palabra invariable</u> γάρ pois

✓ Realiza a πράξις 2

2. O imperfecto e o futuro de os verbos εἰμί e λύω

2.1. Imperfecto de εἰμί e λύω

O imperfecto -en grego só existe en indicativo- pertence ao tema de presente porque, como o presente de indicativo, expresa a acción en desenvolvemento, aínda que situada nun pasado máis ou menos afastado do momento da fala.

En grego caracterízase morfoloxicamente por dous trazos:

- Por levar **aumento**, é dicir, **a anteposición da vogal ε-** á raíz, se comeza por consoante, e polo alongamento do vogal inicial, se o verbo comezaba por vogal. Na Unidade 6 estudaremos con máis detalle algunhas regras especiais do aumento. O aumento indica que a acción ten lugar no pasado.
- Por levar **desinencias secundarias**.

E así, na forma ἔλυσον a raíz é λυ-, pero únenselle unha serie de morfemas que a definen como imperfecto:

- Un ε- -o aumento- diante da raíz.
- Un -ν ao final - desinencia secundaria- que indica a persoa do verbo.
- A vogal temática ou de unión (ο/ε), que enlaza a raíz coa desinencia.

Na forma ἦσαν a raíz é εσ-, pero defínena os seguintes morfemas:

- O aumento, que, como ἔσ- empeza por vogal, consiste en alongar a vogal (ἦσ-).
- A desinencia secundaria -αν, que indica a persoa do verbo.
- Falta a vogal temática ο/ε porque este verbo non é temático, senón **atemático**.

Vexamos os paradigmas do imperfecto dos dous verbos.

εἰμί		λύω	
ἦν / ἦ	era, estaba	ἔλυσον	desataba
ἦσθα	eras, eras	ἔλυες	desatabas
ἦν	era, estaba, había	ἔλυε	desataba
ἦμεν	eramos, estabamos	ἐλύομεν	desatabamos
ἦτε	erades, estabades	ἐλύετε	desatabades
ἦσαν	eran, estaban, había	ἔλυσον	desataban

✓ Realiza a πράξις 3

2.2. Futuro de εἰμί e λύω

O futuro expresa unha acción vindeira respecto do momento da fala. En grego tivo a súa orixe nun presente desiderativo, de aí que as súas formas sexan iguais que as do presente, co engadido dun -σ-entre a raíz e a vogal temática.

Exemplo: presente λύ-ω, futuro λύ-σ-ω . O futuro de εἰμί é algo máis complicado, porque ten desinencias medias, que aínda non estudamos.

Vexamos os paradigmas.

εἰμί		λύω	
ἔσομαι	serei, estarei	λύσω	desatarei
ἔσει / ἔση	serás, estarás	λύσεις	desatarás
ἔσται	será, estará, habrá	λύσει	desatará
ἐσόμεθα	seremos, estaremos	λύσομεν	desataremos
ἔσεσθε	seredes, estaredes	λύσετε	desataredes
ἔσονται	serán, estarán, habrá	λύσουσι(ν)	desatarán

3. A orde de palabras

Nas oracións que traballamos na unidade anterior fixemos coincidir a orde das palabras gregas coa das nosas linguas, se ben a orde frecuente en grego, non obrigatoria, é a seguinte: **suxeito, complemento directo -atributo, cos verbos copulativos-, complemento indirecto e circunstancial, ocupando o verbo a última posición da frase**. Na tradución debemos respectar a orde de palabras normal das linguas románicas (nas que o verbo se coloca detrás do suxeito).

Por exemplo:

ὁ λόγος ἀγαθός ἐστι "a palabra é fermosa",

ὁ ἄνθρωπος ἵππον ἐν τῷ ἀγρῷ λύει "o home solta un cabalo no campo".

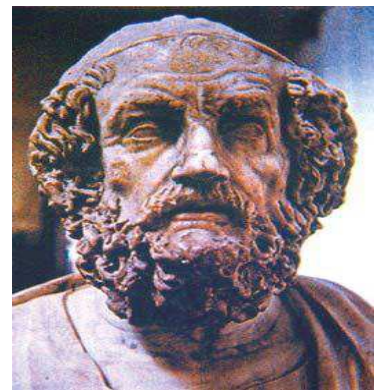
4. A épica

Cando os homes comezaron a ter conciencia de si mesmos, non como individuos senón como pobo, posiblemente xurdiu a necesidade de contar o máis significativo da súa existencia. A total ausencia da escritura, que tardaría aínda algúns séculos en aparecer, obrigaba a confiar á memoria o acervo cultural dun pobo, que deste modo reafirmaba a súa identidade. Tales deberon de ser as orixes da épica; non obstante a súa configuración como xénero literario non terá lugar ata moito tempo despois.

Un poema épico é unha composición extensa de carácter narrativo que, nun número indeterminado de versos sen división estrófica e en estilo maxestoso, conta as proezas e aventuras dun ou de varios heroes sobrehumanos ou humanos, pero cunhas excepcionais calidades, entre as que destacan a forza, a coraxe e un alto sentido da honra.

O tema central adoita estar **relacionado co mito, a lenda, a historia ou o conto popular**. **Sitúase nunha idade heroica do pasado, ou nos inicios históricos dun pobo ou nación**, os acontecementos da cal poñen a proba as calidades do heroe, polo que son **frecuentes as batallas, as viaxes arriscadas ou o trato inxusto ou abusivo de personaxes con máis poder**.

O narrador é **omnisciente, obxectivo e dá fe da veracidade do que conta**; hai **invocacións, saúdos estereotipados, diálogos, símiles, digresións e a repetición frecuente de elementos típicos**. Polo seu afán narrativo, o poeta adoita facer descricións detalladas do mundo que rodea a acción: as armas, o vestiario, os barcos, etc.

4.1. A épica grega

A literatura europea nace en Grecia con dous poemas deste xénero literario, a ***Ilíada*** e a ***Odisea***. Pero estas obras non son o inicio, senón posiblemente o momento cumio dun proceso xa comezado na segunda parte do segundo milenio a.C.

Os acontecementos históricos que os poetas gregos consideraron dignos de ser recordados refírense aos acontecidos en Grecia durante o chamado Período **Micénico** (1600-1200 a.C.). Desaparecido o mundo micénico, a finais do II milenio a.C., é substituído por unha sociedade aristocrática dirixida por reis de pequenas cidades aos que acompañan

nobres poderosos que se senten herdeiros dos antigos soberanos micénicos e a quen gusta que experimentados cantores recorden as fazañas dos seus antepasados. Pero o paso do tempo (máis de 400 anos) desvirtúa os antigos sucesos ata que estes, sublimados, se transfórman en lendas.

No século VIII a.C. aparecen a *Ilíada* e a *Odisea*, que dende antigo a tradición atribuíu a un poeta de Asia Menor ou dalgunha illa veciña (quizais Quíos ou Esmirna), coñecido co nome de **Homero**. Estes poemas encerran dentro de si tan alto grao de calidade artística que, tras superar a barreira do tempo, chegaron a nós completos, e están considerados entre os mellores textos do xénero da literatura universal. Ademais destes dous grandes poemas, compuxéronse outros moitos de menor extensión e calidade artística, que en moitas ocasións trataban de completar a narración lendaria omitida polos seus predecesores.

4.2. Características da épica grega

Para entender un poema épico hai que ter moi presente a súa condición de **poesía oral**, é dicir, composta e transmitida, polo menos na súa orixe, sen axuda da escritura. Os **aedos** compoñían as súas obras e interpretábanas coa soa axuda da memoria, polo que estas tiñan unha boa dose de improvisación. Para poder realizar esta difícil tarefa, os poetas recorrían a diversas técnicas: o uso de a **música**; os **epítetos atribuídos aos heroes** -*Aquiles de pés lixeiros, Héctor domador de cabalos*, etc.-; o emprego dos mesmos adxectivos para certos substantivos -*as rápidas naves, a negra terra, o vinoso ponto, a sagrada Troya*-; **repetición de versos enteiros ou comparacións**. Todo isto permitía aos poetas ter unha colección de frases feitas -chamámolas **fórmulas épicas**- para as distintas partes do verso.

Outro elemento característico da épica e a **invocación ás Musas**, ao comezo do poema e en lugares destacados, para que inspire o canto do aedo.

4.3. Os dous primeiros poemas épicos europeos: *A Ilíada* e a *Odisea*

A Ilíada

Neste poema cóntanos Homero en algo máis de quince mil versos, divididos en vinte e catro cantos, unha parte **do acontecido no último ano da Guerra de Troia**.

O argumento resumido é como segue: Os **aqueos** asedian a cidade de Troia dende hai

dez anos, cando o príncipe troiano Paris raptou a Helena, esposa de Menelao, rei de Esparta. A obra comeza cando Aquiles, o mellor de cantos heroes asedian Troya, se pon a mal con Agamenón, xefe do exército. Como consecuencia diso, Aquiles négase a participar no combate, e os troianos, acaudillados por Héctor, fillo do rei de Troya, conseguen derrotar varias veces aos gregos (nestes enfrontamentos, e en xeral ao longo de todo o poema, os **deuses interveñen a favor dun ou doutro bando**).

Sufocados pola situación, os demais gregos suplican a Aquiles que depoña a súa cólera e os axude a derrotar aos troianos, pero el négase, aínda que accede a que o seu amigo Patroclo, revestido coas súas propias armas, lle substitúa no combate. Aínda así os troianos seguen sendo superiores, e Héctor mata a Patroclo.

Profundamente dorido pola morte do seu compañeiro, Aquiles volve ao combate con tanta furia que, tras facer unha gran matanza entre as tropas troianas, dá morte tamén a Héctor en combate singular, e arrastra o seu cadáver en torno á pira funeraria de Patroclo; ata que o rei Príamo acode á súa tenda a suplicarlle que lle devolva o seu fillo morto. O poema remata cando Aquiles, compadecido polas súplicas do ancián, lle devolve o cadáver de Héctor e os troianos lle tribútan honras fúnebres.

A Odissea

Odisseo (**Ulises**), un dos heroes que destruíron a cidade de Troia, trata de volver xunto cos seus compañeiros, tras dez anos de guerra, á súa patria, **Ítaca**, onde deixou ao seu fillo Telémaco e á súa esposa Penélope. Non sabe que Penélope sofre o asedio dun grupo de pretendentes que aspiran á súa man e ao trono.

Pero o regreso de Ulises será prolongado -dez anos- e difícil, pois terá que soportar toda clase de dificultades: tempestades, enfrontamentos con diversos seres extraordinarios (os comedores de loto, o ciclope Polifemo, as Sereas, os monstros Escila e Caribdis), unha prolongada e agradable estanza na illa da ninfa Calipso, outra, non tan agradable, na illa da maga Circe, o **descenso ao mundo dos mortos**, etc.

Advertido por fin da situación que hai no seu pazo, preséntase disfrazado de mendigo, dá morte aos pretendentes e reencóntrase coa súa esposa.

4.4. A influencia da épica

Dende a antigüidade o xénero épico tivo unha gran repercusión, tanta que Homero foi considerado o punto de referencia de todo coñecemento. Por iso dende moi pronto aparece unha épica de carácter didáctico, como *Os Traballos* e *os Días* de **Hesíodo**, onde se dan

instrucións de como ha de organizarse a vida do campesiño, e unha épica relixiosa, como a *Teogonía*, tamén de **Hesíodo**, ou os chamados **Himnos homéricos**.

Así mesmo, cando aparece a **filosofía**, algúns autores, sobre todo os procedentes do Sur de Italia, como Parménides e Empédocles, **escriben o seu pensamento coma se se tratase dun poema épico**.

E cando a principios do século V a.C. se desenvolve a **traxedia**, **moitos dos seus argumentos tómanse dos antigos poemas épicos**, esquecendo os temas dionisiacos que lle deron orixe.

Por outro lado, esta rica creación épica grega é a **fonte fundamental de inspiración da épica latina e, en concreto, dunha obra tan xenial como a *Eneida* de Virxilio**.

O Renacemento recuperou o gusto pola antigüidade clásica e con iso aparece de novo un tipo de **épica culta ao longo do século XVI** que segue as pegadas dos antigos poemas gregos e latinos, aínda que con preferencia destes últimos. Deste tipo son a *Araucana* de Ercilla, os *Lusiadas* de Camoens, ou a *Xerusalén liberada* de Torquato Tasso.

A partir do século XX a novela, verdadeiro substituto da épica, como se verá máis adiante, é o xénero literario fundamental tanto polo número, coma pola calidade das súas obras. Casualmente unha novela -para algúns a mellor de todo o século pasado-, o ***Ulises* de Joyce, foi composta baixo a influencia da *Odisea* de Homero**, segundo o propio Joyce asegurou.

✓ Realiza a πράξις 4

5. Etapas da civilización grega II

5.1. As Guerras Médicas. Antecedentes

Así se chamaron as loitas levadas a cabo entre os gregos e os persas na primeira metade do século V antes de Cristo.

Por mor de que as colonias helenas de Asia Menor foran conquistadas polos Lidios, estaban obrigadas a pagar tributos, pero conservaban o seu propio goberno. Cando sobreveu

a ocupación Persa, e debido aos gastos que estes tiñan continuamente polas guerras, modificaron ese réxime. Isto ocasionou o levantamento das colonias gregas de Asia Menor, encabezadas por **Mileto**. Apoiadas por Atenas, tomaron e incendiaron Sardes, capital da Satrapía de Lidia, no 498 a.C. Os persas, en 494 a.C., reconquistaron os territorios, cercaron Mileto e saquearon a cidade.

Estas foron as principais causas da rivalidade entre persas e gregos que desembocaron nas Guerras Médicas.

Primeira Guerra Médica: do 493 ao 490 a.C.: Rei Darío

Nota: Os gregos chamaban aos **persas MEDOS**, asociando aos pobos do norte de Irán, xa que logo se chamaron Guerras Médicas.

O exército persa partía ao mando do xenro de Darío, Mardonio, coa finalidade de invadir Grecia. Ao par outro escuadrón marchaba pola costa. Foron atacados polos tracios e o escuadrón naufragou. Regresaron a Persia.

Mentres se fornecían para reiniciar a invasión, Darío pediu a rendición incondicional a Esparta e Atenas, e ao ser rexeitada esta, atacaron Grecia por mar. Naves fenicias transportaban as forzas do imperio. Apoderouse das Cícladas e de Eubea, e desembarcou na Ática.

Os atenienses, xunto con tropas aliadas de Platea, pero en inferioridade numérica, enfrontáronse aos Persas na planicie de Maratón e vencéronos en 490 a.C. O estratega Milcíades o Mozo foi o verdadeiro artífice desta vitoria.

Impediron que desembarcasen en Atenas e as naves persas retiráronse. As baixas ascenderon a 6.000 por parte persa e só 192 por parte grega. As tropas persas, derrotadas, re-

gresaron a Asia, aínda que non se solucionou o conflito entre persas e gregos, e ao tempo xurdirá unha nova guerra.

Segundo conta a lenda, Milcíades enviou a Filípides a percorrer os 42 quilómetros que separaban Maratón de Atenas para anunciar a vitoria grega. Ao chegar e despois de pronunciar a frase *“Alegrádevos, atenienses, vencemos!”*, caeu polo esforzo e morreu.

Segunda Guerra Médica: do 480 ao 479 a.C.: Rei Xerxes

Morto Darío, sucedeuno o seu fillo Xerxes, quen iniciou novamente o ataque a Grecia. Partiu desde Sardes e cruzou os Dardanelos, a través Tracia, Macedonia e Tesalia. Os soldados de infantería pesada dos persas eran chamados os *Inmortais*, eran a garda persoal do rei. Ademais contaban cunha cabalería de carros e arqueiros, e unha infantería lixeira, con armas arreboladizas, que ían sen coirazas.

Os gregos, reunidos en congreso en Corinto, decidiron enfrontarse aos invasores. O rei de Esparta, Leónidas, con 5000 homes, instalouse no desfiladeiro das Termópilas para enfrontarse alí aos persas, aos que rexeitou en dura loita despois de dous días de batalla. Os persas nese desfiladeiro non podían manobrar coa súa cabalería e quedaban anulados.

Leónidas decidiu permanecer no sitio con **300 hoplitas**.

Un traidor chamado Efialtes indicou aos persas o camiño a través do bosque para lograr emboscar aos gregos, atacándoos pola retagarda. Ao ser sorprendidos, Leónidas e os 300 espartanos loitaron heroicamente e resistiron ata morrer.

Nese sitio levantouse un monumento de pedra, xunto a un león, cun escrito do poeta Simónides que dicía: *"Camiñante, vai a Esparta e dille que aquí xacemos por defender as súas leis"*.

Terceira Guerra Médica: do 479 ao 449 a.C.: Rei Artaxerxes

Despois da Segunda Guerra Médica, Atenas comezou a súa reconstrución. As cidades gregas integraron a *Confederación de Delos* coa finalidade de protexerse de futuros ataques e liberar as colonias helenas de Asia Menor. Cada unha das cidades integrantes achegaban diñeiro, armas e soldados.

A Confederación resolveu continuar a guerra contra os persas, e encomendou o mando a Cimón. Esparta retirouse da loita.

Cimón expulsou aos persas de Tracia, dirixiuse a Asia Menor, sublevou as cidades helenas; venceu e destruíu as forzas persas en 465 a C. A contenda continuou durante máis

de vinte anos, ata que Artaxerxes asinou o Tratado do ano 449 a C., onde recoñecía a independencia das colonias helenas de Asia Menor, e a soberanía grega sobre o Mar Exeo.

Como consecuencias destas Guerras Médicas...

- Iníciase a decadencia do Imperio Persa.
- As cidades de Asia Menor lograron ser independentes.
- Atenas impuxo a súa hexemonía no mundo grego.
- Atenas mantivo a Confederación de Delos para utilizala no seu propio engrandecemento, cos tributos que pagaban as cidades confederadas, converténdose no centro cultural sobresaínte da época.
- O seu poderío espertou receos nos demais estados gregos, en especial de Esparta.
- Pericles concertou unha paz por trinta anos, pero transcorrido só a metade dese período iniciouse a Guerra do Peloponeso, causada principalmente polo enfrontamento entre Esparta e Atenas, entre dorios e xonios; guerra que levou a Esparta e a Lisandro a aceptar a axuda dos persas para lograr a hexemonía espartana.

6. Derivados patrimoniais e cultismos

Ao galego, como a outras linguas modernas, chegou un gran número de palabras gregas; pero non todas o fixeron do mesmo xeito, e a forma en que chegaron a nós condiciona a forma en que se alteraron. Unhas proceden de auténticas palabras gregas, que herdamos, ben sexa a través do latín, ben a través do árabe, e en condicións diversas. Outras fóronse creando, xa en época moderna para designar realidades descoñecidas polos gregos, termos formados con raíces gregas e coas formas de composición e sufixos de derivación desta lingua, coma se en certa medida continuásemos falando grego.

6.1. Helenismos

Chamamos **helenismo** a toda palabra derivada do grego.

Palabras patrimoniais

Pero esta derivación a maioría das veces é **indirecta**, é dicir, trátase de palabras que o latín aceptou do grego e que logo herdaron do latín as linguas romances. Por iso, sofren en cada lingua as alteracións fonéticas normais das palabras herdadas do latín e chamámolos **palabras patrimoniais**.

Así, por exemplo, unha palabra como grego ἀμφορεύς (literalmente, 'que pode levarse por dous lados', aludindo ás súas dúas asas, (ἀμφί 'a un e outro lado' e φέρω 'levar') pasou ao latín, que a encadrou na súa primeira declinación como *amphora*. Do latín herdouna o galego en época antiga como *ánfora*, o francés como *amphore*. O grego σχολή, que é tomado polo latín como *schola* e sofre a evolución normal: aparición de **e-** inicial e paso de **o** breve interior a o aberto >*escola*, e aparición de **e-** inicial e perda de **-s-** en francés >*école*. O inglés tamén presenta estas palabras como *amphora* e *school*.

Hai un tipo de helenismos que forman tamén palabras patrimoniais, pero que non nos chegaron a través do latín, senón do árabe. Exemplos destas palabras patrimoniais pasadas polo árabe son os seguintes: *alambique* que procede do árabe *al-inbiq* que, á súa vez, está formada polo artigo árabe *al* e a palabra grega ἄμβιξ 'alambique'; *quilate*, procedente do árabe *qirat*, á súa vez procedente do gr. κεράτιον (unha pequena unidade de peso); *alcaparra*, que non é outra cousa que unha palabra grega (κάππαρις) precedida do artigo

árabe *al-*. No inglés *cap* e no francés *câpre* atopamos o derivado sen artigo árabe

Cultismos

Outras veces o camiño da palabra é un pouco máis complicado. O latín adóptaa do grego, pero o galego tómaa do latín, nunha época na que xa o latín non se falaba, a través de variantes cultas da lingua, como pode ser a lingua da Igrexa, a do dereito ou a da medicina. Ás palabras que entran desta forma en galego chamámoslles **cultismos** e caracterízanse porque non sofren as alteracións normais do paso do latín ao galego, e manteñen unha maior semellanza coa palabra latina orixinal. A miúdo o cultismo coexiste coa palabra patrimonial, mantendo ou non significados distintos. En grego παραβολή significaba 'comparación', literalmente 'o que se bota (βάλλω) xunto a (παρά)'. O latín herda o termo como parábola, que pasa ao galego como termo patrimonial no substantivo *palabra* e no verbo *parlar*, e ao francés no substantivo *parole* e no verbo *parler*. Pero a lingua da igrexa mantén o sentido antigo para referirse ás parábolas de Xesucristo, e utiliza o cultismo *parábola*, francés *parabole*.

Calcos lingüísticos

A miúdo unha palabra grega non foi aceptada en latín, senón traducida a esta lingua, pero cos sentidos que o termo grego tiña. A estas chamámoslles **calcos lingüísticos**. A palabra grega αἷτιον significaba 'causa xudicial' e os filósofos gregos déronlle o valor de 'causa que produce un efecto'. Os filósofos latinos traducírona por *causa*, a palabra que na súa lingua designaba a 'causa xudicial', á que lle deron un novo valor filosófico, e así chegounos a nós (gal. *causa*, franc. *cause*, ing. *cause*), cos dous significados, o antigo, xudicial, e o posterior, filosófico, que os gregos lle deran. Outros exemplos son latín *triangulus* que se creou como tradución de grego τρίγωνο. Ou *qualitas* 'calidade', que se calcou do grego ποιότης, dado que lat. *qualis* 'cal' era a forma latina correspondente a gr. ποῖος.

Neoloxismos

Por último, nas linguas modernas hai unha serie de palabras que utilizan como base lexe-mas gregos ou latinos e procedementos de derivación ou de composición propios destas linguas. A estes termos, xeralmente utilizados para a lingua das ciencias, chamámoslles **neoloxismos**. Con moita frecuencia considerámoslos igual que aos **cultismos** procedentes do grego ou do latín, pero non son o mesmo.

Por exemplo, está claro que os gregos non coñecían o cinema. Non obstante, a palabra coa que os seus inventores franceses o bautizaron, *cinématographe*, adoptada en gal. como *cinematógrafo* (tamén abreviada *cinema*) e a designación da arte correspondente,

franc. *Cinématographie* (gal. *cinematografía*, ing. *cinematography*) ou o derivado *cinématographique* (gal. *cinematográfico*, ing. *cinematographic*) están formados, non só sobre as palabras gregas κίνημα 'movemento' e γράφω 'pintar', senón mesmo sobre sufixos de derivación gregos, aínda cando sexa na forma evolucionada de cada lingua: gal. *-ía*, franc. *-ie*, ing. *-e* (gr. *-ία*); gal. *-ico*, franc. *-ique*, ing. *-ic* (gr. *-ικό*). Estes teñen, ademais, a vantaxe de que resultan intelixibles, mesmo para quen non coñece a lingua en que aparecen.

6.2. Compostos híbridos

É característico das linguas modernas que, entre os compostos novos creados como neoloxismos, presenten os que chamamos **compostos híbridos**, cun compoñente grego e outro que non o é, frecuentemente latino. É o caso de *semitón*, composto do lat. *semi-* e do grego *τόνος* (un composto non híbrido sería *hemitón*); de *automóbil*, composto do grego *αὐτός* 'o mesmo' e do lat. *mobilis* 'que pode moverse' (literalmente 'o que pode moverse por si mesmo'): compostos non híbridos serían un composto latino *ipsemóbil* (formado por *ipse*, a palabra latina que corresponde a *αὐτός*) ou un composto grego *autocineto* (grego moderno *αυτοκίνητο*) formado por un derivado do verbo *κινέω* 'moverse'. Tamén atopamos compostos híbridos con galego ou con outras linguas modernas. Así, *arquisabido*, composta do participio *sabido* e un prefixo grego *ἀρχι-*, ou *hipermarket* formado por *ὑπέρ* (equivalente de latín *super*) e inglés *market* 'mercado'.

✓ Realiza a πράξις 5